

05.12.2020

İNKILAPLARI DOĞURAN HAMLELERDİR

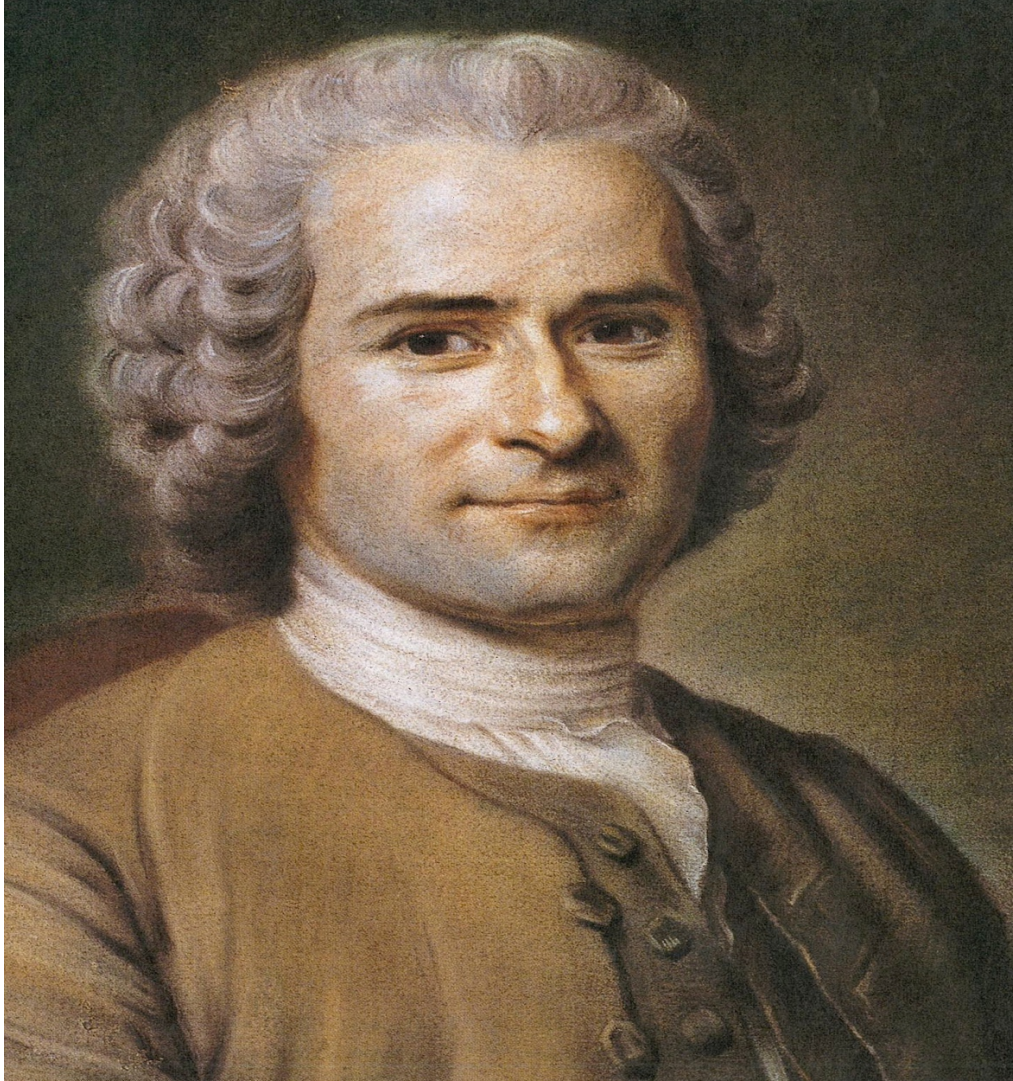
Doğın Alpaslan Demir

Bu makale ilk kez 6 Aralık 2017 tarihinde doganalpdemir.com sitesinde yayımlanmıştır.

İnkılapları Doğuran Hamlelerdir

Birinci Dünya Savaşı öncesi Fransa'sına gidip, çağdaş, entelektüel, özgür düşünceli, sol siyasal duruşa sahip bir erkeğe, kadınların seçimlerde oy kullanması üzerine fikirlerini sorabilseydik, alacağımız cevap yaklaşık olarak şu minvalde olurdu:

“Ülkemiz kadınlarının ezici bir çoğunluğu kilisenin etkisi altında bulunuyor, kadınlar ruhban sınıfı tarafından kolayca yönlendirilebilir. Eğer kadınlara oy kullanma hakkı tanınırsa, siyasi dengeler sağ muhafazakarların lehine dönecektir. Kadınların oy kullanmaması kilisenin gücünü sınırlayabilmek için elzemdir.”

Jean-Jacques Rousseau- Kaynak: Vikipedi

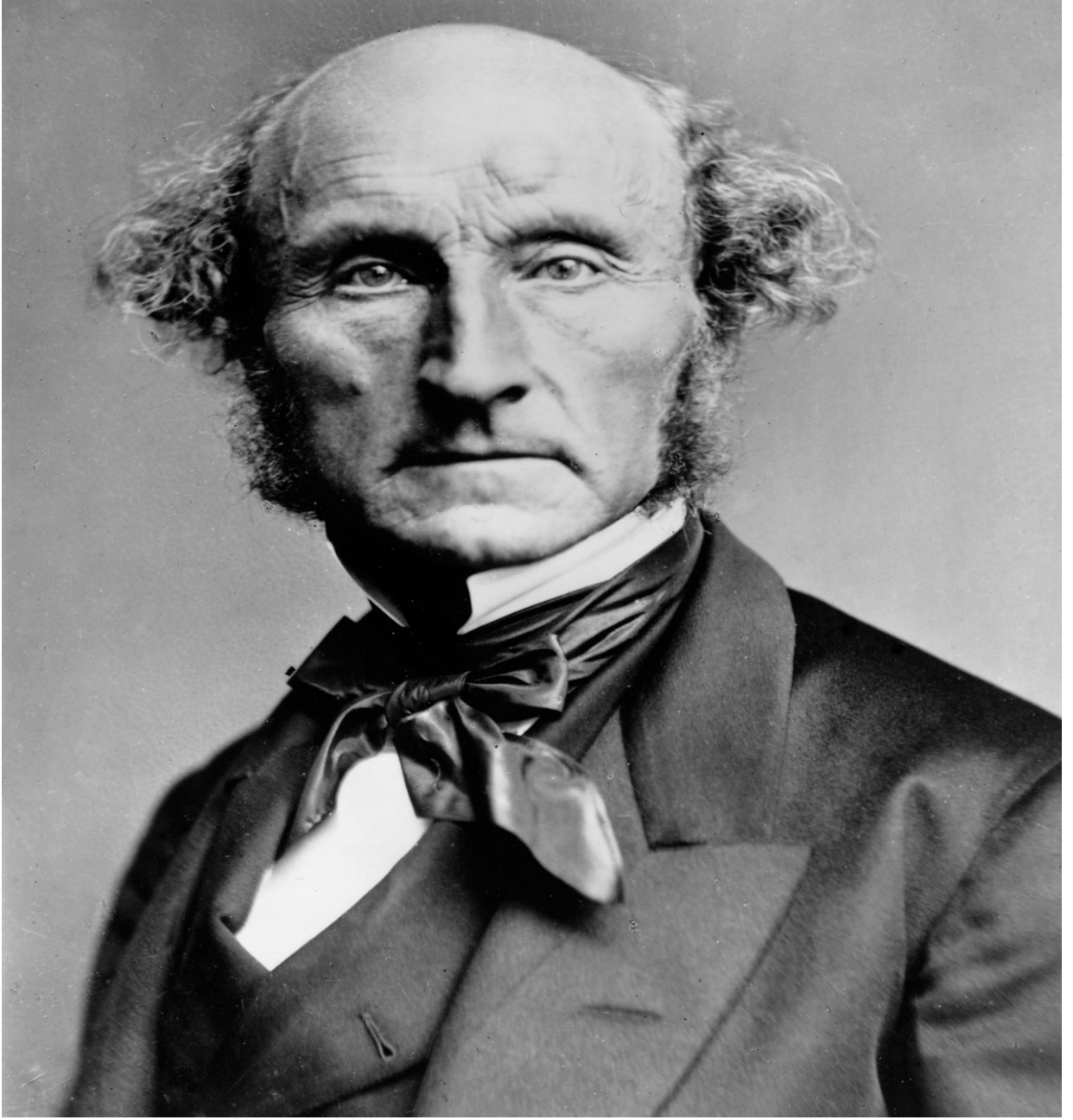
Centilmenimiz bu “*ilerici, demokrat*” görüşlerini sıraladıktan sonra ünlü Fransız düşünür Jean- Jacques Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi kitabına gönderme yaparak egemenliğin millete ait olduğunu, ancak bu “millet egemenliği” düşüncesinin tek tek bireylerin toplamı anlamına gelmediğini, bireylerin öncelikle yurttaş olmaları gerektiğini söyleyecek; kadınların birey olabildiklerini ama yurttaş olabilmeleri için uzun bir “siyasi terbiye ve eğitimin” geçmesi gerektiğini hararetle savunacaktı.

Kadınların oy kullanmasının kendi güçlerini arttıracak fikrini muhafazakârlar da onaylıyordu. Ancak “kadınlara güvenilemezdi”, bir kere seçme/seçilme hakkını elde ettikten sonra aniden görüşlerini değiştirebilir, sol- demokrat kampa geçebilirlerdi. Böyle bir siyasi risk göze alınamazdı. Daha da önemlisi, kadınların oy kullanması aile içi güç dengelerini değiştirir, kadınların elde ettikleri güç kıyametin kopmasını hızlandırırdı. Muhafazakâr kampın, “*kıyametin kopma*” sorumluluğunu üstlenmesi söz konusu bile edilemezdi.

Yirminci yüzyıl başı Fransa’sının, o dönemin tüm Avrupa’sını temsil ettiğini düşünüyorsanız, fena halde yanılıyorsunuz demektir. Latin Avrupa olarak tanımlanabilecek, Katolik Hristiyanlığa yapışmış ve Roma İmparatorluğu antikitesini sırtlayıp taşımaya çalışan birkaç ülke vardı Avrupa’da: Fransa, İspanya ve İtalya. Bu üç ülke dışında kalan Avrupa ülkelerinin çoğunda, 19. yüzyıl ortalarından itibaren, kadınların siyasal haklarını kullanması için kıpırdanmalar başlamıştı. 1867 yılında İngiltere Avam Kamarası’nda konuşma yapan John Stuart Mill kadınlara seçme ve seçilme hakkı talep ediyordu.

“Zira kadınlar artık daha uzun müddet esirler, eblehler, mecnunlar meyanına tasnif edilemezler.”

Muhafazakârlar karşı çıkıyordu kadınların seçme ve seçilme haklarına. Örneğin İngiltere’de Lordlar Kamarası, bu hakkın verilmesine karşı son ana kadar direndi. Onlara göre kadın ve erkeğin yeryüzünde var olma şekli kutsal kitaplarca belirlenmişti ve toplumsal roller iş bölümüne dayanıyordu. Her cins kendi rolünü oynamalı, ötesine karışmamalıydı. Muhafazakâr kesimlerin tüm itirazlarına karşın, aydınlanma taraftarı kadın ve erkeklerin, sosyalistlerin ve yirminci yüzyıl başında Avrupa’yı saran süfrajet’i eylemcilerin etkisiyle, kadınların siyasal eylemlilikleri giderek görünür hale gelmişti. Nedir, kadınların seçme/seçilme hakkını kazanmalarını sağlayan sürecin en önemli unsuru Birinci Dünya Savaşı olmuştur.

John Stuart Mill Kaynak: Vikipedi

Birinci Cihan Harbi

Avrupa 1914 yılında farklı bir savaşıla yüz yüze gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin en zalim savaş yöntemlerine, cephenin ve sivillerin iç içe geçtiği, yıllar boyu süren bir mezalime sahne olmuştur. Savaşıa giden erkekler yıllar boyunca evlerinden uzak kalacak, kimisi hiçbir zaman geri dönemeyecekti. Bu durum Avrupa'nın dört bir yanında, özellikle kentsel alanlarda tüm

geleneksel iş bölümünü darmadağın etmiştir. Kadınlar dört yıllık savaş boyunca erkeklerin üstlendiği tüm işkollarında çalıştılar ve başarılı olabileceklerini gösterdiler, göstermek zorunda kaldılar. Kadınların siyasal haklarına karşı çıkan muhafazakârlar, savaş yıllarında hızla değişen “kadınlık rolleri” karşısında, geleneksel söylemlerini sürdürmekte zorlanıyorlardı. Savaş bittiğinde, Latin Avrupa haricindeki ülkelerde, sosyalistler, süfrajeterler ve demokrat aydınların çabalarıyla, siyasal/sosyal şartlarını olgunlaştıran ülkelerin kadınları birbiri sıra seçimlerde oy kullanma ve seçilme haklarını elde ettiler. Kaldı ki bazı ülkelerin kadınları bu hakkı savaş öncesinde elde etmişlerdi. **Finlandiya 1906, Norveç 1907, Danimarka 1908 vb... Amerika Birleşik Devletleri’nde 1920 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile başkanlık seçimlerinde yirmi milyon kadın oy kullandı. İngiliz kadınları 1918, Alman kadınlar ise 1919’da oy kullanma hakkını elde ettiler.**

Mihri Hatun

Osmanlı İmparatorluğu boyunca kadınlık sorunlarının bizzat kadınlar tarafından dile getirilişinin izini sürdüğümüzde şaşılacak kadar erken bir dönemde, 15. yüzyılda şair Mihri Hatun ile karşılaşırız.

“Derler ki eksik akıllı olur kadınlar

Uygundur her sözünü boş saymak

Mihri duacınızın zannı budur

Şu sözü der ol kâmil kişiler:

Ehl bir kadın iyidir

Ehl olmayan bin erkekten

Bir kadın ki zihni pakdır

İyidir bin anlayışsız erkekten”

Fatma Aliye Hanım

Mihri Hatun istisna olarak kalır, dört yüz yıl boyunca suskun kalır Osmanlı kadınları. 19. yüzyılda Fatma Aliye Hanım çıkar tarih sahnesine, 1892 yılında Muhadarat adlı romanıyla. Romanın kadın kahramanı, bir kadının ilk aşkını

unutamayacağı önyargısını yerle bir eder. Yazdığı beş romanda kadınlar çağdaş, ilerici çizgiler çizer ama 1899 yılında yazdığı Nisvan-ı İslam adlı kadın sorunlarını tanımlamaya çalıştığı kitabında romanlarındaki çizgisini koruyamazⁱⁱ ve kadınlara geleneksel rollerini sunmakla yetinir. Fatma Aliye Hanım örneği çok önemlidir, Batı'nın süfrajyet eylemlerinde de örneğini sıkça gördüğümüz gibi, öncü kadın eylemcilerin çoğunun ayağı sürçmüştürⁱⁱⁱ. O dönemin diliyle söylemek gerekirse “kadınlık mefkûreleri^{iv}” eğitilmiş ve “özgür” kadınlarla sınırlandırılmış, cariyelerin, hizmetçilerin, köylülerin, yoksulların ve fahişelerin kadın hakları kapsamına alınması söz konusu bile edilmemiştir.

Fatma Aliye Hanım

Hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet

1900'lü yıllarda Avrupa'da bir yandan kadınların seçme/seçilme hakkı için mücadele eden süfrajyetler, öte yandan ise kadın-erkek eşitsizliğini sınıfsal bir temele oturtan sosyalistler çok yol almışlardı. Aynı yılların Osmanlı Türkiye'sinde, İstanbul, Selanik, İzmir gibi birkaç şehir ile sınırlı kalsa da kadınların siyasal hakları üzerine tartışmalar başlamıştı. Özellikle 1908 Devrimi ile beraber, “hürriyet, müsavat^{vi}, adalet, uhuvvet^{vii},” ilkeleri içinde “müsavat-ı tamme^{viii}”, II. Meşrutiyet döneminin önemli konularından biri haline gelmişti. Kuşkusuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı siyasi bir devrimdir, nedir, bu devrim sosyal yaşamın dokusuna, kadınların rollerine dokunmayı başaramamıştır. Yine de 1908 devriminin olgunlaştırdığı özgürlük ortamı içinde birbiri sıra birçok kadın örgütü kurulmuştur. Kurulan örgütlenmelerin çoğu hayırsever yardım derneğidir ama kadın hukuku konusunda çalışmak üzere kurulmuş örgütlenmelerin varlığı etkileyicidir. Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Hayriyye-i Nisaiye, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti içinde örgütlenen Osmanlı feminist kadınları, kısa zamanda şaşırtıcı bir çoğunluğa ve etkinliğe ulaşmışlardır.

Erkeklerin sakalları kadınların elinde

II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı Devleti, 1912’de Balkan Harbi ile tanışmış, 1914-1918 yılları arasında süren Birinci Cihan Harbi ve 1922’de biten Kurtuluş Savaşı ile birlikte tam on yıl savaşa yatıp savaşa kalkmıştır. Yeni tomurcuklanan feminist kadın örgütlenmelerinin bu dönemde darmadağın olması kaçınılmazdı. Kadınlar iş, aş ve ailelerinin güvenliği peşine düşmüşlerdi. Savaşın erkeklerle el koyduğu, savaşa giden erkeklerin dönmediği o günün şartlarında, tasavvur bile edilmesi mümkün olmayan sayıda kadın iş hayatına atılmıştır. Kadınların seçme/seçilme hakkı gündeme geldiğinde *“o zaman kadınlar da askere gitsin”* diyen erkekler, orduda kadın işçi taburları kuruluşunu izlemek zorunda kalmışlardı. Erkeklerin kadın berberlere tıraş olmaya başlaması üzerine Sabah gazetesi *“erkeklerimiz şimdiden sakallarını kadınların ellerine vermeye başladılar”* manşetiyle çıkmıştır. Örgütlenme tecrübesi olan kadınların bazıları sosyal yardım ve kadın istihdamı alanında hızlı bir şekilde organize olmayı başardıkları gibi liderlik, yöneticilik becerilerini geliştirdiler. Osmanlı Türkiye’si kadınları büyük bir değişime gebeydi.

Kadınlar için dönüm noktası: Nezihe Muhiddin

Türk kadınlarına seçme ve seçilme hakkı verilisinin yıldönümlerinde, sosyal medyada kopyala/yapıştır usulü yapılan paylaşımlarda adı hemen hiç geçmeyen Nezihe Muhiddin, 1889 yılında İstanbul’da doğmuştur. Varlıklı, iyi eğitilmiş, özgürlükçü bir ailenin içinde yetişir Nezihe Muhiddin. Döneminin iyi eğitilmiş kadınlarıyla olan farkını genç yaşlarda göstermiş, sadece edebiyatla değil, toplumsal, siyasal, ekonomik sorunlarla da ilgilenmiştir. Önce bir kız lisesinde fen bilgisi öğretmeni olmuş, ardından da yaşatmak ve geliştirmek için büyük bir mücadele vereceği, gericilerin kapatmaya çalıştığı bir kız meslek lisesinin müdürlüğünü üstlenmiştir. 9 Eylül 1922’de Mustafa Kemal liderliğindeki Anadolu ordusu, İzmir’i Yunan işgalcilerinden temizlediğinde, 33 yaşındaki Nezihe Muhiddin ülkenin feminist kadınlarının başına geçmeye, kadınların sözcülüğünü yapmaya hazırdı, harekete geçmek için çok beklemeyecekti.

Kadınlar Halk Fırkası

Nezihe Muhiddin ve dava arkadaşları 1922 yılının son aylarında harekete geçtiler. *“Mücadele-i milliye”* başarıyla sonuçlanmış, savaş yılları boyunca hem cephede hem de cephe arkasındaki kadınlar rüştlerini ispatlamışlardı. Nezihe Muhiddin ve diğer öncü kadınlar, kadın ve erkeğin tam eşitliğine ilişkin Batı’nın süfrajette görüşlerini artık açıkça savunmaya başlamışlardı. 1923 yılının ilk

aylarına gelindiğinde, Cumhuriyet Halk Fırkası henüz kurulmamış, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti durumundaydı. Özcesi genç Ankara hükümeti bir siyasi partiye sahip değildi. 1923 yılı haziran ayında Darülfünun'da toplanan Kadınlar Şurası'nda, Nezihe Muhiddin başkanlığında bir Kadınlar Halk Fırkası* (KHF) kurulma kararı alınmış, 17 Haziran 1923 tarihinde Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğuna dair beyanname Dâhiliye Vekâlet'ine^{xi} gönderilmişti. **Bir avuç öncü kadın, bir cemiyet kurmak yerine doğrudan siyasi bir parti olarak örgütlenmişlerdi. Hem de genç cumhuriyetin ilk siyasi partisini kurarak!**

Nezihe Muhiddin

Nezihe Muhiddin zamanın Vakit gazetesinde yayınlanan makalesinde, “kadınların o mevkilere oturabilmeleri acaba mümkün olabilecek mi?”

sorusunun bile kadınlar için bir leke olduğunu açıklıyordu. Nezihe Muhiddin Anadolu’da hiç duyulmamış bir dille konuşuyordu; kadın ve erkeğin kanun karşısındaki eşitliğinden, medeni hukuktan, kadınların çalışmasının önündeki engellerin kaldırılmasından, tüm kadınların eğitim hakkından faydalanmasının zorunlu hale getirilmesinden söz ediyordu. Nezihe Muhiddin’e göre kadınlar bu değişime hazırды, ya erkekler...!

Ya erkekler...!

Erkekler veya daha doğru bir deyişle “erkek dünyası” kadınların siyasi parti kurmalarını “kadınlar ihtilale hazırlanıyor” olarak değerlendirmişti. Kadınlar cemiyet kurmalılar, kadınları eğitmeliler, kadınlar çocukların bakımını ihmal etmeden yapabilecekleri işlere yönlendirilmeli, hayır işleriyle iştigal etmeliydiler. Hüseyin Cahid’in KHF için yazdığı şu satırlar dönemin erkek “kafasının” özeti gibidir.

“Kadınlar Halk Fırkası? Kadınların fikri ve içtimai tealisini temin için cemiyet halinde çalışmak isteyen bu hanımlar siyasi bir isim intihap etmeselerdi belki maksatlarını daha iyi ifade etmiş olurlardı.”

Hüseyin Cahid

Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluş beyannamesinin cevabı sekiz ay sonra gelmiş, başvuruları reddedilmiştir. Fırkanın kuruluşuna niye izin verilmediği hiçbir zaman tam olarak öğrenilememiştir. Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm kitabının yazarı Zafer Toprak bu konudaki düşüncesini şu satırlarla açıklıyor.

“Ankara, tüm ulusu temsil edecek Halk Fırkası hazırlıkları içerisindeydi. Toplumu cinsiyet esasına göre bölen bir fırkanın günün koşullarına uygun düşmediği kanısı yaygındı. Hem “halk fırkası” kuruluş aşamasındaki partinin adıydı. Gazi, bu adı daha önce telaffuz etmişti. Her ne kadar başına “kadın” sözcüğü eklense de bir başka örgütün bu adı kullanmasına cevaz verilemezdi. Parti kuruluş çalışmaları sekteye uğrayan kadınlara cemiyet kurmaları önerilecekti.”

“Kadınsız İnkılap”

Kadınsız İnkılap kitabının yazarı Yaprak Zihnioğlu’nun KHF’nin açılmasına izin verilmeyişi konusundaki tezi sağlam temellere dayanıyor. Zihnioğlu’nun iddiasına göre, Ankara hükümeti kadın hakları konusunun sınırlarını kendisi çizmek istiyordu. KHF’nin programına ve kurucu kadrolarına bakıldığında, kadınlar bu sınırların çizilmesi hakkını erkeklere ve/veya mevcut iktidar

sahiplerine bırakmayacaklardı. En önemlisi, mevcut tek partili Cumhuriyet Hükümeti, “kadınlara haklarını biz verdik” söylemini kullanmak istiyor ve bunun getireceği siyasi kazancı paylaşmak istemiyordu.

Kapatılan (açılmasına izin verilmeyen) KHF kadroları, 7 Şubat 1924 günü parti tüzüğünü elden geçirerek Nezihe Muhiddin’in öncülüğünde Türk Kadınlar Birliği’ni (TKB) kurarlar. Kadın Yolu adlı bir dergi çıkarmak, yabancı dil öğrenmek isteyen kadınlara kurslar açmak, İstanbul’a okumaya gelen genç kızlara destek olmak, yemek çıkarmak gibi faaliyetleri başarıyla yürüttülerse de kadınların seçme/seçilme hakkı talebinden vazgeçmemişlerdi. 1925 yılında boşalan bir milletvekilliği için TKB, Nezihe Muhiddin ve Halide Edip’i^{xii} aday göstermeye yeltenmişti. Erkekler gelişmelerden rahatsızdı. Başında Yunus Nadi’nin olduğu Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir karikatürde, mebus olmak için aday olmak isteyen bir kadın, seçmenlere şu şekilde sesleniyordu.

“Hanımlar, hemşireler, eğer reynizi bana verecek olursanız mebus olunca ilk işim tuvalet levazım (eşyası) gümrüklerini ilga etmek (kaldırmak) olacaktır.”

Yunus Nadi TKB kadınlarının reklam peşinde olduklarını söylüyor, “*hanımlar hassas olur*” diyerek alay ediyor ve 1925 yılının en önemli olayı sayılan Şeyh Said ayaklanmasını kastederek “Türkiye’nin hayatında çok mühim meseleler olduğu bir zamanda hanımlarımızın mebusluk propagandası veya reklamı ile meşgul olmasını” ciddiye almaz bulduğunu açıklıyordu.

TKB, 1925 Ekim ayında yeni bir hamle yapmış, dönemin Diyanet İşleri’ne başvurarak camilerde eğitim çalışmaları yapmayı talep etmiştir. TKB’nin bu girişimi de reddedilmiş ve Cumhuriyet gazetesinde kadınların camide manto modasını anlatacağı şeklinde karikatür yayınlanmıştı.

“İnkılapları doğuran hamlelerdir”

1927 yılında TKB bir tüzük değişikliği yapmaya çalıştığında ortalık yine karışmıştı. “**İnkılapları doğuran hamlelerdir**” açıklamasını yapan Nezihe Muhiddin ve arkadaşları, birlik tüzüğüne “kadınların siyasal hakları için mücadele” hedefini koymuşlardı. İstanbul Valiliği tüzük değişikliğini onayladı, nedir, TKB ve Nezihe Muhiddin için yolun sonuna gelinmişti.

Nezihe Muhiddin’in bir kadın ve lider olarak elde ettiği karizmatik duruş “erkek dünyasının” canını sıkmaya başlamış, durdurulması gereken bir tehlikeye dönüşmüştü. TKB’nin 1927 kongresi sonrasında Nezihe Muhiddin kongre seçimlerinde ve hesaplarda usulsüzlük iddialarıyla suçlanır. Yapılan denetimlerde Nezihe Muhiddin aklanır, aklanır ama yine de istifaya zorlanır. Nezihe Muhiddin’in yerine seçilen Latife Bekir 1928’de yaptığı açıklamada “Ben öteden beri Nezihe Muhiddin’in icraatlarına karşıyım” dedikten sonra kadınların siyasal haklar peşinde koşmasını hayal olarak nitelemiştir. Türk Kadınlar Birliği kadınlık sorunları için verilen mücadeledeki belirleyici rolünü ve devrimci niteliğini terk ederek örneklerini hala çokça gördüğümüz “kermes derneği” olma yoluna sapmıştır. Bundan sonraki adım, Nezihe Muhiddin adının, öğretisi ve kuramlarının^{xiii} tarihten kazınıp atılması olmuştur.

Afet İnan

Hamle sırası Ankara’daydı. Cumhuriyet hükümeti, **sınırlarını ve kapsamını kendisi çizmek kaydıyla**, kadınların iş yaşamına katılmasını, iyi eğitim görmesini, siyasal haklarını kullanmasını destekliyordu. Bu amaçları gerçekleştirmek için kadın örgütü geleneğinden gelmeyen, biat sorunu yaşatmayacak, çok iyi eğitim görmüş, kadınların rol modeli olacak bir genç kadına ihtiyaç vardı. Aranacak kişi 1930’lu yılların başında göreve hazırdır. 1908 doğumlu, Atatürk’ün manevi kızı Afet İnan’ın Dame de Sion’da eğitim görmesi

sağlanmış, Cenevre’de doktora^{xiv} yaptırılmıştı. 22 yaşına geldiğinde Afet İnan’ın yazdığı Yurt Bilgisi ve Vatandaşlık kitapları ders kitabı olmuştu. Afet İnan yıllar sonra yazdığı anılarında, bu kitapların büyük oranda Atatürk tarafından yazıldığını söyleyecekti.

Atatürk ve Afet İnan

1930 yılı Nisan ayında Atatürk, Afet İnan’ın “*Türk kadınının intihap^{xv} hakkına dair mühim bir konferans*” vermesini sağlamış, yanına Meclis Başkanı Kazım Özalp’ı, Başbakan İsmet İnönü’yü ve bazı bakan ve mebusları da alarak konferansa katılmıştı. Bu yolla Atatürk, kadınların siyasal yaşamına katılması ile ilgili görüşlerini devlet ricaline Afet İnan yoluyla iletmiştir. Afet İnan’ın konferans verdiği 3 Nisan 1930 tarihinde, 1580 Sayılı Belediye Kanunu TBMM’den geçer, kadınlara yerel seçimlerde seçme seçilme hakkı tanınmıştır. 1931 yılında yapılacak genel seçimler için “*geç kalınmış*”, 1935 seçimleri için 1934’ün 5 Aralık tarihinde kadınların seçme ve seçilme hakkı Meclis’te kabul edilmiştir.

Türk Kadınlar Birliği kapatılıyor

1935 yılının 18-24 Nisan tarihleri arasında İstanbul’da Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi toplanır; ev sahipliğini Türk Kadınlar Birliği yapmaktadır. TKB için Kongre, kadınlık sorunlarının tartışıldığı, sofistike, etliye sütlüye karışılmayan bir toplantı olacaktır. Nedir, toplantılara TKB’nin öngöremediği bir gündem maddesi ağırlığını koymuştur. Nasyonal Sosyalistler yani Hitler faşizmi, kadınların geleneksel rollerine dönmesini isteyen politikaları nedeniyle kadın örgütleri tarafından mercek altına alınmıştı. Uluslararası kadın örgütleri,

özellikle sosyalist kadınlar, Hitler'in politikalarına karşı çıkmak gerektiğini çok erken görmüşlerdi. II. Dünya Savaşı'nın başlamasına dört yıl kala, Avrupalı kadın örgütleri Hitler'le gelmekte olan faşizme karşı bilinçliydi. Türk Kadınlar Birliği'nin apolitik bir kongre yapılması çabaları işe yaramadı. Sosyalist Türk kadınlarından Suat Derviş, Kongrenin öncelikli gündeminin savaş karşıtlığı olduğu hakkında basına açıklamalar yapmıştı.

Suat Derviş Kaynak: Wikipedi

Kongreye ev sahipliği yapan TKB köşeye sıkışmıştı, yapacakları bir şey yoktu, toplantı başlamıştı. Bütçesinin önemli bir bölümünü savunmaya ayıran, Almanya'yı karşısına almak istemeyen Türkiye Cumhuriyeti'nin, savaş karşıtı bildiriler yayınlayan bir kongreye tahammülü olamazdı, olmadı da! Kongreden iki hafta sonra, 10 Mayıs 1935 tarihinde TKB kapatıldı. Birlik Başkanı Latife Bekir, yaptığı kapanış konuşmasında, Türk kadınlarına her türlü hakkın verildiğini, artık kadın hakları konusunda çalışacak bir teşekküle ihtiyaç bulunmadığını söylüyordu.

Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılması o dönemin tek örneği değildir; işçi cemiyetleri, bir federasyon niteliğindeki Amele Teali Cemiyeti ve II. Meşrutiyet dönemine ait kültür derneklerinin de faaliyetlerine son verilmiştir. TKB'nin kapatılması, otoriter tek parti yönetimi icraatlarının bir parçası olarak

değerlendirilmelidir; aksi halde, o döneme ait büyük resmi görmek mümkün olmayabilir.

10 Şubat 1958 yılında, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk siyasi partisinin kurucu Genel Başkanı, Türkiye feminist hareketinin öncü isimlerinden Nezihe Muhiddin İstanbul’da bir akıl hastanesinde öldü. 1949 yılında yeniden kurulan TKB, Nezihe Muhiddin’in cenazesine katılmadı.

Her 5 Aralık günü klişe mesajlarla, Türkiye’nin Avrupa’da oy kullanma hakkını ilk kazanan ülke olduğu palavralarıyla^{xvi}, 1934 yılında seçme/seçilme hakkı verilen kadınların örgütlenme haklarının nasıl gasp edildiğini gözden saklayarak, Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının kendine biat edecek, muhalefet etmeyecek bir kadın modeli yarattığını bilmeden yapılan paylaşım ve “kutlamaların” kadın haklarına ve kadın kültürünün gelişmesine zerre kadar faydası bulunmamaktadır. Kendini aydın, ilerici, halkçı, özgürlükçü sayan erkek ve kadınların “Ama Cumhuriyet’in ilk yıllarının koşulları böyle davranmayı gerektiriyordu” şeklindeki siyasi duruşları, tarihle yüzleşme, tarihin oyun kurucularını eleştirme hakkından vazgeçerek, yüz yıllık masallara teslim olmanın fotoğrafıdır.

DİPNOTLAR

ⁱ **Süfrajete:** 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Avrupa’da kadınların seçme/seçilme haklarını savunmak için radikal denebilecek girişimlerde bulunan kadın eylemciler.

ⁱⁱ Fatma Aliye Hanım bu kitapta cariyeliği olağan bir olgu olarak sunmuştur.

ⁱⁱⁱ İngiltere’de ilk süfrajete kadın lideri Emmeline Pankhurst’un 1918 yılında kadın hakları karşıtı muhafazakâr partiye katılması, cinsiyet üzerinden yapılan kimlik siyasetinin bir sonucu olarak okunmalıdır.

^{iv} **Mefkure:** İdeal, ülkü, amaç.

^v **1908 Devrimi:** Resmi tarih bu ifadeden hoşlanmasa da II. Meşrutiyet'in ilan sürecinin Devrim olarak tanımlanmasının doğru olduğu kanaatindeyim. Bu konuda Aykut Kansu'nun 1908 Devrimi adlı kitabı okumanızı öneririm.

^{vi} **Müsavat:** Eşitlik

^{vii} **Uhuvvet:** Kardeşlik

^{viii} **Müsavat- ı tamme:** Tam eşitlik, mutlak eşitlik.

^{ix} **Mücadele-i milli:** Milli mücadele, Kurtuluş Savaşı dönemi.

^x **Fırka:** Siyasi parti.

^{xi} **Dahiliye Vekaleti:** İçişleri Bakanlığı

^{xii} Halide Edip daha sonra yaptığı bir açıklamayla Mebus (milletvekili) adaylığının söz konusu olmadığını açıklamıştır.

^{xiii} Nezihe Muhiddin Avrupalı feminist düşünürlerden çok önce, “kadın/erkek iş bölümü” tezinin karşısına kadın ve erkeğin tamamlayıcılığı kuramını geliştirmiştir.

^{xiv} Afet İnan ve onun Cenevre’de Antropoloji doktorası yapması konusu konuşulduğunda şu anekdotu düşmek zaruridir. On dokuzuncu yüzyıl başında Afrika’dan Amerika kıtasına köle taşıyan “tüccarlar” ve köleleri plantasyonlarda acımasızca çalıştıran büyük toprak sahipleri önemli bir sorunla karşılaşmışlardı. 1789 Fransız İhtilali’nin öncü düşünürleri insan hakları kavramını sorgulamaya başlamıştı. Hakları olan bir insanı köle olarak kullanamazdınız. Kölecilerin “zencilerin insan olmadığını” söyleyecek, sözü kabul edilir kişilere yani “bilim insanlarına” ihtiyacı vardı. Antropoloji bilimi bu ihtiyaçtan doğmuş; kafataslarını inceleyen ilk antropologlar zencilerin insan olmadığına karar vermişlerdir. Antropoloji bilimi kölecilere yüz yıla yakın bir zaman kazandırdı. Yöntem tutmuştu, kadın ve erkeğin beyin ağırlıkları arasında %11’lik fark olması da kadınların siyaset dünyasından önünü kesmek için kullanıldı. Aynı yöntem 20.

Yüzyıl başında ulus devlet inşası yürüten liderler ve siyaset adamları tarafından kullanıldı. “Kraniyometrik” yöntemler kullanılarak ırksal özelliklerin tespiti yapılmaya çalışılıyordu. Afet İnan tarafından Anadolu’nun dört bir köşesinde 64.000 kafatasının ölçümü yaptırılmış, böylece Türklerin Orta Asya’nın aşağı ırkı sayılan sarı ırktan gelmediği, Türklerin brakisefal kafatasına sahip olduğu kanıtlanmıştı. Konu ile daha ayrıntılı bilgi için Zafer Toprak’ın Cumhuriyet ve Antropoloji ve Stephen Jay Gould’un İnsanın Yanlış Ölçümü adlı kitapların okunması önerilir.

^{xv} **İntihap:** Seçim

^{xvi} 1934 yılına gelindiğinde Fransa, İtalya, İspanya gibi Roma İmparatorluğu mirasını üstlenmiş, Katolik birkaç ülke dışında Avrupa ülkelerinin pek çoğunda; Amerika, Sovyetler Birliği ve Avustralya’da kadınlar seçme/seçilme hakkına kavuşmuştu.

KAYNAKLAR

1-Zafer Toprak, Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

2-Zafer Toprak, Türkiye’de Yeni Hayat- İnkılap ve Travma 1908- 1928, Doğan Kitap, Kasım 2017.

3-Zafer Toprak, Darwin’den Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji, Doğan Kitap, 2012.

4-Yaprak Zihnioğlu, Kadınsız İnkılap, Metis Yayınları, 2003.

5-Ayşegül Baykan, Belma Ötüş-Baskett, Nezihe Muhiddin ve Türk Kadını (1931), İletişim Yayınları, 2016.

6-Yonca Altındal, Erkeksi Siyasetin “Erk”siz dublörleri, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 12 Sayı 21 Haziran 2009 ss.351-367

7-Atacan Atakan, Unut(tur)ulmuş bir öncü: Nezihe Muhiddin, Agos Gazetesi, 9 Kasım 2013.

8-Doğın Alpaslan Demir, Yılmaz Özdil'in "İyi" Yazısına İtirazım Var..., 1 Kasım 2017. <https://doganalpblog.wordpress.com/2017/11/01/yilmaz-ozdilin-iyi-yazisina-istirazim-var/>

9-Stephen Jay Gould, İnsanın Yanlış Ölçümü, Versus Kitap, 2014.

10-Bengöl Salman Bolat, 1930- Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi Yıl 10 Sayı 19 (Bahar 2014)

11-Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mart 1930.